

מלא"י

המרכז למחקרים אסטרטגיים ע"ש יפה

אשר אריאן

דעת הקהל בישראל ומלחמת לבנון

מזכר מס' 15—אוקטובר 1985

אוניברסיטת תל-אביב

תמצית עברית

ביוני 1985, לאחר שלוש שנות שהות בלבנון, צה"ל נסוג חזרה לגבול הבינלאומי. המחקר מראה, כי התמיכה במלחמת לבנון השתנתה במהלך שלוש השנים הללו. אם בימים הראשונים למלחמה, ניתן היה להצביע על תמיכה במלחמה, הרי שביוני 1985 אפשר היה להצביע על כך שהתמיכה במלחמה ירדה באופן משמעותי תוך תהליך שנמשך מראשית 1983.

המגמה שנראית במחקר של יוני 1985 היא שבמבט לאחור, רבע מהמשיבים מוסרים שחשבו שהמלחמה אסור לה להתרחש, ששים אחוז סברו שאין להתקדם מעבר לקו ארבעים וחמישה הק"מ, ורק חמישה עשר אחוז מדווחים שתמכו במלחמה ובדרך עשייתה. זהו בהחלט שינוי בהשוואה עם התפלגות העמדות בשלביה המוקדמים של המלחמה. אז, למרות קולות המביעים התנגדות באופוזיציה ובעתונות, דעת הקהל תמכה במלחמה. במחקרי 1982 שני שלישים מהמדגם תמכו בניהול המלחמה ופחות מרבע חשבו אז שטוב יהיה לעצור בקו ארבעים וחמישה הק"מ. רק עשרה אחוז התנגדו למלחמה מלכתחילה. הכרסום בעמדות החל בסוף 1982 וראשית 1983. בתקופה זו שרון הועבר מתפקידו כשר הבטחון בעקבות ממצאי ועדת כהן, ובגין התפטר מראשות הממשלה.

במחקר זה, של יוני 1985, נחלשת ההנחה שהמלחמה נתמכה על ידי מעמד חברתי מסוים ולא על ידי מעמד אחר, אם כי הסתמנה מגמה מסוימת. כך, תמיכה במלחמה נמצאת ביחס שלילי לרמת ההשכלה, כשבעלי השכלה נמוכה יותר נוטים לתמוך במלחמה ובעלי השכלה גבוהה נוטים להתנגד לה. אותה מגמה מסתמנת ביחס למוצא המשיבים. ישראלים שנולדו בארץ והוריהם גם כן, וכן ישראלים שהוריהם יוצאי ארצות אירופה ואמריקה או שהם עצמם

יוצאי ארצות אלה, נטו לתמוך פחות במלחמה מאשר ישראלים יוצאי עדות המזרח ובני יוצאי עדות אלה. אך, שוב, יש לציין שההבדלים לא היו גדולים.

לעומת זאת, ניכרת חשיבות רבה יותר לגורמים כמו העדפה פוליטית ודת כמשפיעים על התמיכה במלחמה. כך, בקרב תומכי הליכוד, עשרים ושבעה אחוזים עדיין תומכים במלחמה, לעומת חמישה אחוזים של תומכי המערך. מגמה ברורה מסתמנת גם כשמעמידים דתיים מול חילוניים, כאשר התמיכה במלחמה נעה מלמעלה משלושים אחוז אצל הראשונים מול קצת יותר מעשרה אחוז בקרב האחרונים.

יחד עם זאת במובן כללי, חשוב לציין שהמעבר מתמיכה במלחמה ב-1982 היה כללי וחבק את כל הקבוצות בחברה. שינוי בולט בעמדות ניתן לראות ביחס לשאלה האם מאמץ המלחמה היה "כדאי" לישראל: ביוני 1982 למעלה משמונים אחוז חשבו שהמאמץ כדאי, באוגוסט אותה שנה שבעים ושבעה אחוז, במאי 1983 מעט יותר ממחצית, בנובמבר 1983 פחות ממחצית, וביוני 1985 פחות משלושים אחוז.

מגמה דומה מצטיירת ביחס לשאלה האם המלחמה היתה הצלחה או כשלון: מתפיסת המלחמה כהצלחה על ידי למעלה מחמישים אחוז במאי 1983 ועד פחות מרבע שחשבו כך ביוני 1985. תפיסת המלחמה כ"מלחמת ברירה" היתה מקובלת על כששים אחוזים ביוני 1985, לעומת כארבעים אחוזים שראו במלחמת לבנון "מלחמת אין ברירה".

חלק ניכר מהמשיבים ראו במלחמת לבנון כבעלת השפעה שלילית בתחומים מרכזיים: כשלון במדיניות חוץ ופגיעה בתדמית ישראל בעולם, החלשת הדמוקרטיה הישראלית, הפחתת סיכויי השלום עם הערבים ופגיעה בכוחו של צה"ל. יחד עם זאת, הציבור סבור שכוחו של אש"פ נחלש ושהבטחון לישובי הצפון גדל, ובכך התמלאו חלק ממטרותיה המוצהרות של המלחמה.

במחקר הנוכחי נתבקשו הנשאלים להעריך את תיפקודם של מוסדות ואישי מפתח במהלך שלוש השנים מאז ראשית מלחמת לבנון. נראה שהציבור עורך הבחנה בין שני מערכי מוסדות. מצד אחד נמצאים צה"ל וקהילת המודיעין, הזוכים להערכה גבוהה יחסית. מצד שני ממשלת הליכוד, העתונות, הכנסת והאופוזיציה קיבלו הערכה נמוכה הרבה יותר. בעמדת ביניים נמצאת ממשלת האחדות.

הערכת הציבור את מנהיגיו נמוכה באופן כללי מהערכתו את המוסדות. המנהיגים נכנסים לשתי קטיגוריות - מנהיגים הנתפשים כ"לאומיים", שהערכת הציבור לתיפקודם גבוהה יחסית - בגין, רבין, פרס, איתן; ומנהיגים שנויים במחלוקת כשרון ושריד, שהערכת הציבור לתיפקודם במשך המלחמה נמוכה ביחס לאחרים. פרס ורבין מראים דפוסים של "מנהיגים לאומיים" מאחר וציוניהם הומוגניים בקרב הציבור. לעומת זאת, שריד, בגין, שרון ואיתן שנויים במחלוקת בקרב הציבור והערכת הציבור את תיפקודם משתנה.

מענין לציין, שגורם חברתי כמוצא אינו נמצא במתאם חזק עם הערכת תיפקודם של רבים מהמוסדות. כל המשיבים, מכל קטיגוריות המוצא, נותנים ניקוד גבוה לצה"ל, ניקוד ממוצע לממשלת האחדות וניקוד נמוך לעתונות ולאופוזיציה. אך כאשר מדובר במוסדות פוליטיים טהורים כמו ממשלת הליכוד, ההבדלים גדולים יותר, וכאן ההתפלגות היא לתמיכה גדולה יותר של יוצאי אסיה אפריקה וצאצאיהם לממשלת הליכוד.

אם הבדלי מעמד חברתי הם קלים, ההבדלים הפוליטיים גדולים. כאן ישנה התפלגות הן בתמיכה במוסדות והן בתמיכה במנהיגים. אלה הקרובים לעמדת הליכוד בנושא בטחון ומדיניות חוץ נותנים לממשלת הליכוד ולצה"ל ניקוד גבוה יותר מאשר אלה התומכים בעמדת המערך בנושאים אלה. תומכי מדיניות המערך, מצד שני, נותנים לאופוזיציה, לעתונות ולממשלת האחדות הלאומית ציונים גבוהים יותר מאשר מקבלים מוסדות אלה מתומכי הליכוד.

הדפוס המצטייר, הוא של תגובה משתנה: מנהיגי הליכוד מקבלים ניקוד גבוה יותר, אך האוכלוסיה נוטה לקטב ההתייחסות אליהם בצמוד לקווים פוליטיים וחברתיים. מנהיגי המערך, מצד שני, השיגו ניקוד נמוך יותר, אך נוטים לזכות בהערכה הומוגנית בקרב קבוצות חברתיות ופוליטיות.

בסך הכל, ניתן לומר כי התרבות הפוליטית הישראלית מעניקה קרדיט למנהיגים כאשר הם נמצאים בעמדות מפתח, והממצאים המצורפים משקפים זאת. מהי תפישתו של הציבור לגבי העתיד?

מלחמת לבנון חסרה את הקונצנזוס הלאומי שאיפיון את החברה הישראלית בעיתות משבר. על פי המחקר של יוני 1985 העדר הקונצנזוס ימשך. הציבור מתחלק באופן שווה בהסכמתו ובאי הסכמתו לכך שהממשלה תכריז מלחמה כאשר חלק ניכר מהציבור מתנגד לכך. אם נשווה זאת לתמיכה במלחמת לבנון, הרי שלמעלה משבעים וחמישה אחוז מתומכי המלחמה הסכימו לכך שהממשלה יכולה להכריז על מלחמה למרות התנגדות וקרוב לשבעים אחוז ממתנגדי המלחמה לא הסכימו.

לענין מעורבות צבאית של צה"ל בדרום לבנון, הרי שחלק ניכר מהמשיבים רוצים את צה"ל מחוץ ללבנון באופן מוחלט. חלק קטן מצדדים בכך שישראל תחזיק ברצועת הבטחון. והשאר נעים בין החזקת רצועת הבטחון על ידי צבא דרום לבנון ובין החזקתה בסיוע צה"ל. לגבי תגובות צבאיות לטרור מאזור לבנון מסתמנת מגמה ברורה, כאשר חלק קטן (שבעה אחוז) מהנשאלים מצדדים בתגובה נרחבת הכוללת פלישה ללבנון, ושעור דומה מצדד בתגובה פוליטית בלבד, בעוד שרוב הנשאלים מעדיפים תגובה צבאית בדרגות חומרה שונות, אך שאיננה כורכת בתוכה החזקת שטח לתקופת זמן.

העמדות בנושאים אלה קשורות באופן חלש למשתנים חברתיים, כהשכלה ומוצא ובאופן חזק יותר למשתנים של התנהגות פוליטית ודת.

לסיכום, מלחמת לבנון ותוצאותיה האירו רבים מהתהליכים שאיפיינו את המערכת הפוליטית הישראלית. המחקר הראה שבעוד התמיכה במלחמה השתנתה באורח משמעותי מ-1982 ועד 1985, השינוי התרחש בכל מקום בחברה.

ולשאלה, האם הבקעים הקיימים בחברה הישראלית יחמירו או שהם מטשטשים והולכים, רק מחקר לאורך תקופה יוכל לתת את התשובה.